

Zoektocht naar een 'nieuwe' Van Gogh-locatie in Nederwetten

Samen met een Vincentre-collega werk ik al enige jaren aan een internetsite¹ die locaties in Europa op de kaart zet waar Vincent van Gogh gewerkt, gewoond en verbleven heeft voor zover die plek van belang is geweest voor zijn leven of zijn ontwikkeling als kunstenaar. Met name het onderdeel 'schilderlocaties' toont veel plekken waar je nu nog kunt zien wat Vincent in zijn tijd zag, toen hij daar een schilderij of een tekening maakte. In dat licht is er een Nuenense aquarel van Vincent van Gogh die onze aandacht al een hele poos vasthoudt. Wij vragen ons af waar Vincent deze waterverftekening van een openbare houtverkoop in Nuenen gemaakt kan hebben. Nu heb ik op basis van argumenten het sterke vermoeden dat deze locatie in Nederwetten is te vinden!

Aquarel 'Houtverkoop' (JH 438)

Het gaat hier om het werk 'Houtverkoop' (JH 438) dat door Jan Hulsker in zijn oeuvre-overzicht² gedateerd wordt eind december 1883. Dat is kort na Vincents aankomst in Nuenen op 5 december van dat jaar. In brief 419 van 4 januari 1884 schrijft hij aan zijn broer Theo: "Ik heb ook een tekening gemaakt, ofschoon

slechts een impressie, van een houtverkoop." Daarbij maakte Leo Jansen in zijn wetenschappelijke brievenstudie³ de aantekening: *"This 'impression' is not known; it seems unlikely that Van Gogh is referring to the large watercolour Timber sale (F 1113/JH 438), since this is too detailed and finished to be an 'impression'. The drawing, which has not survived, probably served as a model for the watercolour. There had been a timber auction on 31 December 1883."*

Jansen doelt hier op een openbare houtverkoop die volgens de officiële notarisakte (nummer 431)⁴ plaatsvond op 28, niet op 31, december door de Nuenense notaris Abraham Schutjes⁵. Het betrof 'boomen op stam te Tongelre' die tezamen 500,25 gulden oprachten. In dezelfde akte staat ook te lezen dat deze verkoping heeft plaatsgevonden in Tongelre, in het gebied De Gooren. Dit drassige natuurgebied lag ten noorden van de spoorlijn Eindhoven – Venlo rond de huidige Prof. Dr. Dorgelolaan waar zich nu de Technische Universiteit Eindhoven (TUE) bevindt.

Het Tongelrese natuurgebied

Ik neem niet aan dat de aquarel '*Houtverkoop*' gemaakt is bij of naar aanleiding van deze openbare houtverkoop op 28 december 1883. Nog afgezien van de stijlkenmerken (*too detailed and finished to be an 'impression'*) lijkt het ook niet aannemelijk dat Vincent zo snel na zijn aankomst op 5 december 1883 al vanuit Nuenen in dit afgelegen Tongelrese natuurgebied is geweest om daar te schetsen.

Mastbomen in het ven (JH 473)

En hoe zou Vincent op de hoogte kunnen zijn van deze openbare verkoop in dit 'verre' gebied? Oude kaarten tonen in dit gebied ook geen boerderij aan die op Vincents aquarel is te zien. Vincent is mogelijk wel eens een eindje in de richting van De Gooren gelopen toen hij de tekening '*Mastbomen in het ven*' (JH 473) maakte, in de buurt van het Wasven in Tongelre. Maar dat was maanden later, in april 1884.

Twijfels

Tussen zondag 6 en vrijdag 18 januari 1884 schrijft Vincent in een brief (nummer 421) aan een kennis uit Den Haag, Antoine Philippe Furnée: *"Het gaat mij hier in Brabant nog al wel, ten minste ik vind de natuur hier erg opwekkend. Nu heb ik deze laatste weken 4 aquarellen gemaakt van Wevers. En nog een paar anderen*

van een houtverkoop, een binnenhuis met een naaistertje en een tuinman, allen aquarellen. Hierbij een paar krabbels er van.”

Leo Janssen annoteert daarbij in zijn genoemde studie: *“Van Gogh had probably finished the large, detailed and signed watercolour Timber sale (F 1113/JH 438) in the meantime. It is the only one of this subject that is known. See cat. Amsterdam 1997, pp. 45-48, cat. no. 77.”* Maar ik heb wederom toch mijn sterke twijfels of de ‘houtverkoop’ waarover Vincent zelf spreekt wel de houtverkoop betreft die we op de aquarel JH 438 zien. Hij voegt in zijn brief namelijk een paar getekende krabbels toe, maar juist niet van een houtverkoop. Ik vermoed daarom dat de schilder dat tafereel dan nog steeds in voorbereiding heeft. De aquarel zou een voorlopige uitwerking kunnen zijn van de ‘impressie’ waarover hij op 4 januari 1884 aan zijn broer schreef. Tussentijds is er in Nuenen en omgeving ook geen verkoop van canadassen meer geweest; die vinden meestal plaats aan het einde van het jaar. Kortom, ik denk dat de bedoelde aquarel JH 438 door Vincent van Gogh later is gemaakt. Hij moet daarom wachten tot de winter.

Meierijsche Courant

En dan verschijnt er op zaterdag 29 november 1884 een aankondiging in o.a. de Meierijsche Courant⁶:

Dit is voor Vincent een uitgelezen kans om een houtverkoop⁷ nog een keer van nabij mee te maken; een goede gelegenheid ook om de eerdere impressie nu eens goed uit te werken tot een definitieve, gedetailleerde aquarel. Daarvoor moest hij dan wel naar boerderij ‘De Kerkhoeve’ in Nederwetten lopen, maar dat was voor hem geen grote afstand. Het is dan ook zeer waarschijnlijk deze boerderij die te zien is op de aquarel ‘Houtverkoop’ (JH 438).

Springend hert

Allereerst zien we op dit werk zware 'Canada-boomen' op de grond liggen en tegen de boerderij staan. Maar er is meer, namelijk een (houten) bord boven de ingang van de woning. Daarop staat een rood figuurtje dat op een springend dier lijkt.

Niet geheel toevallig is zo'n zelfde springend dier ook te vinden op het wapen van de familie De Cort/Kort uit Hilvarenbeek⁸. Deze familie heeft rond 1625 aan de oude Lambertuskerk, waarvan de toren nu nog naast de huidige Kerkhoeve staat, een hardstenen wijwatervat geschonken.

Op dat wijwatervat staat het familiewapen afgebeeld. In het eerste kwartier van dit wapen staat een springend hert, in dezelfde richting als de figuur op het 'uithangbord' op de aquarel 'Houtverkoping'. Het wijwatervat met deze afbeelding heeft vele jaren in de oude veldkerk direct naast boerderij De Kerkhoeve gehangen.

Het lijkt daarom niet vreemd dat de toenmalige bewoner, om welke reden dan ook, het springende dier op een bord boven zijn voordeur heeft afgebeeld. En dat Vincent dat bord heeft overgenomen op zijn aquarel van de houtverkoop.

Wapen van de familie De Cort/Kort

Toen op 13 december 1895 de nieuwe Lambertuskerk in Nederwetten is betrokken, werd in het voorportaal dat hardstenen wijwatervat, afkomstig uit de oude kerk, ingemetseld. Het vat is daar nu nog te vinden.

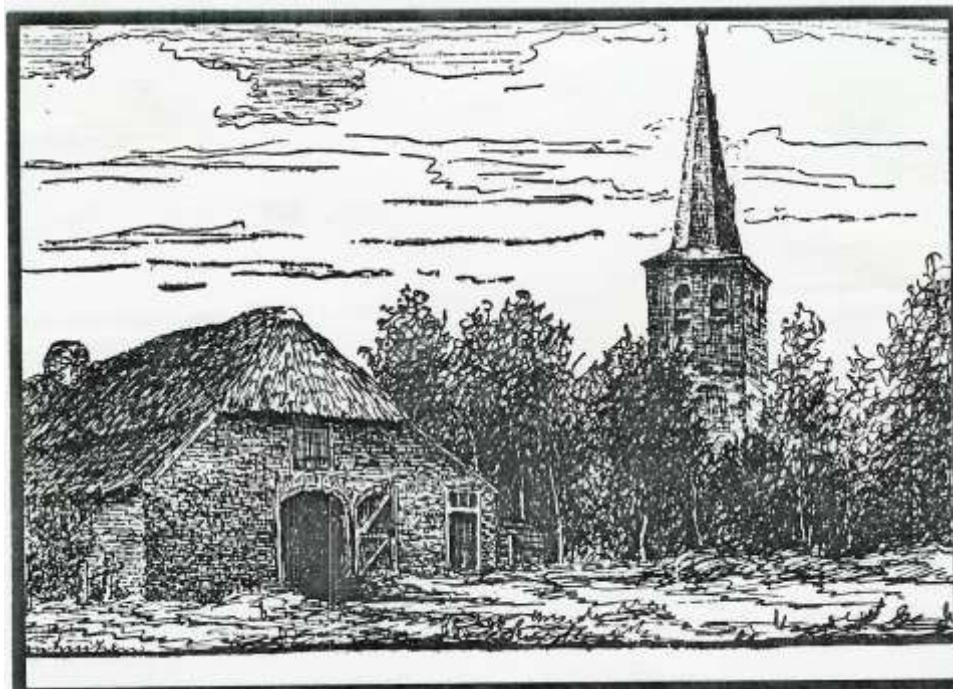

Het wijwatervat met het springend hert in de kerk van Nederwetten

Oude tekening

We weten ook hoe de oude Kerkhoeve er ongeveer heeft uitgezien. Er is namelijk een tekening⁹ van Piet Panhuizen uit 1910 bekend van deze boerderij met op de achtergrond de toren met spits van de oude Lambertuskerk te Nederwetten. Aan de rechterzijde, tussen de boerderij en de kerktoren, staan bomen zoals die ook te zien zijn op de aquarel van Van Gogh. Daarnaast is er nog een foto¹⁰ van deze boerderij die vanuit hetzelfde perspectief is genomen.

De Kerkhoeve met oude toren, tekening van Piet Panhuizen uit 1910

De Kerkhoeve met oude toren, foto uit Nuenen c.a. in oude ansichten

Er zijn veel aanwijzingen dat Vincent zijn waterverftekening heeft gemaakt van de openbare houtverkoop die hier bij de boerderij de Kerkhoef op 11 december 1884 heeft plaatsgevonden. Deze aquarel heeft blijkbaar wel de nodige tijd en moeite gekost. Het aquarelleren gaat Van Gogh nog niet gemakkelijk af. Ruim vijf maanden later, op 22 mei 1885, verwijst hij ernaar in brief 502 aan Theo: "*Ik heb daarvan eene aquarel klaar **in de manier van die houtverkoop** doch ik geloof beter. Ik had tevens een tweede groote aquarel van het kerkhof die tot nog toe mij is mislukt.*"

Vincent bedoelt hier nu, mijns inziens, met '*die houtverkoop*' zijn inmiddels voltooide(!) aquarel van de houtverkoop bij de Kerkhoef. Ik ben het dus ook nu niet eens met de datering '*december 1883*' in de annotatie van Leo Jansen bij dit citaat: "*Sale of building scrap (F 1230/JH 770), which measures 37.5 x 55 cm; the earlier watercolour is Timber sale (F 1113/JH 438) of December 1883.*"

Ik denk dat we daarom als schilderlocatie voor de aquarel '*Houtverkoop*' van Vincent van Gogh de oude boerderij de Kerkhoeve of Kerkhoef aan de huidige straat Kerkhoef nummer 14 in Nederwetten kunnen aanwijzen. De datering voor deze waterverftekening kan dan gesteld worden op december 1884.

Gerard Netten, Vincentre-gids

Dit artikel is ook gepubliceerd in het cultuurhistorisch tijdschrift de Drijehornickels (jrg. 26, nummer 1, april 2017) van de Nuenense heemkundekring De Drijehornick.

NOTEN:

1. Website www.vangoghlocations.com
2. Jan Hulsker. Van Gogh en zijn weg. Het complete werk. pp. 104-105. 1977.
3. Leo Jansen, Hans Luijten, Nienke Bakker (eds.) (2009). Vincent van Gogh - The letters. Versie: december 2010. Amsterdam & Den Haag: Van Gogh Museum & Huygens ING. www.vangoghletters.org
4. Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (RHCE). Notaris Abraham Schutjes, inventarisnummer 113, akte 67.
5. Abraham Schutjes is dezelfde notaris die op 21 mei 1885, na de dood van vader dominee Theodorus van Gogh, de inboedel heeft beschreven van de familie Van Gogh ten overstaan van moeder Anna van Gogh-Carbentus. Hierbij was ook Vincent van Gogh aanwezig.
6. Louis Bressers wees mij op deze aankondiging in de Meijerijsche Courant van 29 november 1884. Dit bericht verscheen op die dag ook in de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant.
7. Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (RHCE). Notaris Hendrikus van der Voort, inventarisnummer. 116, akte 431.
8. Nico Nagtegaal. Nederwetten door de eeuwen heen. p. 36. 1996.
9. Deelcollectie heemkundekring De Drijehornick.
10. F.V.M. van Roy. Nuenen c.a. in oude ansichten, deel 1. Afbeelding 37. 1978.